

lerakatok megszüntetését végezték el. A kitermelt föld a magasabb térszíneken teljes egészében már korábban megbolygatott mezősegi talaj volt, melyben szórványosan, másodlagos pozícióban Árpád-kori cserépedény- és téglatöredékek jelentkeztek, egyéb területeken – így a mélyebb fekvésű árterületek öntéstalajában – régészeti jelenséget nem tapasztaltunk.

A korábban külön-külön nyilvántartott lelőhelyeket (*Csongrád 4., 5. és 84. lelőhelyek; KÖH 17355, 17356, 17451*) a régészeti topográfiai és geomorfológiai viszonyoknak megfelelően egybevontuk. A munkák során a teljes területet bejártuk. A felszín több pontján településmaradványok (téglatöredékek, faragott kövek), a vakondtúrásokban, görény- és rókakotorékokban pedig Árpád-kori cseréptöredékek voltak megfigyelhetők.

A monostortól DNy-ra fekvő, 0607/7 hrsz.-ú, közel négyzet alakú, 2 ha kiterjedésű földterületen frissen telepített, fiatal nyár-facsemetét észleltünk. Mivel nyilvántartott régészeti lelőhelyen történt a telepítés, és nem előzte meg régészeti feltárást, ezért illegális ültetésről vagy felújításról lehet szó. Az esetről tájékoztattuk az örökségvédelmi hivatalt, és kértük, hogy járjon el az ügyben. A facsemeték eltávolításával (áttelepítésével) most még örökségvédelmi károkozás nélkül megmenthető lenne a lelőhelynek ez a része, később a fák gyökérzete további maradandó károkat okoz, és a feltárást sem lesz lehetséges.

BEDE ÁDÁM

87. Csongrád, Öregszőlő sor (KÖH 86765) (Csongrád-megye) N

A Móra Ferenc Múzeum bejelentést kapott Dr. Koncz József r. alezredestől, hogy Csongrád város külterületén emberi maradványokat találtak 2014. április 2-án. A csontok Pajkó Ferenc birtokán, pinceásás közben kerültek elő. A bejelentés nyomán, 2014. április 3-án régészeti leletmentést végeztünk a területen.

Kiérkezésünk előtt az emberi koponyát már kivették a helyéről. A csontokat megvizsgálva, úgy ítélem meg, hogy régészeti korú sírgödörrel lehet szó. A pinceásást a hétvégi ház előtt, egy 3×3 m nagyságú területen végezték, ahol a csontokat kb. 190 cm-es mélységben találták meg. Ezen a szinten átnyestük a terület alját, melynek során nagyon hamar kirajzolódott a sírgödör feltárási helye. Szerencsénkre a sírgödör a kiásott terület közepén helyezkedett el, mivel a szelvényfal mind a két m-es magasságban laza, enyhe humusztartalmú homok volt. Így biztonságosnak ítélem meg az objektum kibontását. A sír feltárási ÉNy–DK-i tájolású volt. A sírgödörben egy bolygatatlan állapotban lévő, hátont fekvő, nyújtott testhelyzetben eltemetett női csontváz feküdt. A sírból egy ovális alakú vascsat, egy korong alakú és egy hosszúságú alakú mészakőgyöngy került elő.

A csontvázas sír előkerülési helyét összevettem Csongrád városának és környékének nyilvántartásba vett lelőhelyeivel, melynek során kiderült, hogy egy korábban még nem ismert lelőhely előkerüléséről van szó. A területen terepbejárást nem tudtuk végezni, mivel a környék jelentős része hétvégi házakkal és kiskertekkel beépített. A leletmentés során Pajkó Ferenc telektulajdonos elmondta, hogy pár éve a birtokán lévő kút ásása során szintén talált több hosszú csontot, de akkor nem tulajdonított nagy jelentőséget ennek. A kút helye és a most feltárt sírgödör elhelyezkedése alapján úgy vélem, hogy egy másik sírsorról lehet szó. A feltételezett másik sír és az itt feltárt sírgödör elhelyezkedése alapján feltételezem, hogy itt egy nagyobb sírszámú temetőről lehet szó.

A leletmentés munkatársai Pópity Richárd és Varga Róbert régész technikusok voltak.

BENEDEK ANDRÁS

88. Csorna, Árpási elágazás (KÖH 71947)

(Győr-Moson-Sopron Megye) R, B

A Csorna, Napelem Modul Gyártó Üzem létesítésének helyszíne Csorna külterületén, a város K-i oldalán, a jelenlegi 85-ös sz. főút D-i oldalán található, egy lapályos, korábban szántóföldi hasznosítású mezőn, a Csorna, Árpási elágazás régészeti lelőhely középső részén.

Az épülő üzemcsarnok területén a próbafeltárást 2014. november 6–26. között végeztük el, ennek keretében öt É–D-i irányú, átlagosan két m-es szélességű szondaárkot ástunk. Az átlagosan 30–40 cm vastagságú humuszréteg alatt egy 30 cm vastagságú barna, agyagos öntésréteget találtunk, ez alatt került elő a sárga, agyagos altalaj (É-on 30–40, D-en 70–80 cm átlagos mélységben). A régészeti jelenségek az egész területen előfordulnak, a kutatószondák É-i felében meglehetősen sűrűn, a D-i oldalon ritkábban. Az előkerült objektumfoltok többségének csak a szondaárkokban található részletét tudtuk feltárni.

A lelőhelyen egy intenzív, hosszabb időn át lakott őskori telep maradványait találtuk, összesen 98 különféle régészeti objektumot dokumentáltunk. Feltártunk 67, többségében sekély és kerek gödröt, 12 árkot, 10 cölöphelyet, 8 árokszerű gödröt, valamint egy sekély, szögletes objektum részletét (ez feltehetően veremház részlete, K-i oldalán 5, egy sorban található cölöphelylyel). Az objektumokból a bontás során közepes mennyiségű rézkori és bronzkori, kézzel formált kerámia-töredék, és viszonylag sok állatcsont került elő. Feltűnő a patics szinte teljes hiánya a lelőhelyen. Az objektumok közül említésre méltó a 413. sz. kerek gödör. Betöltéséből és a fölötté található humuszából összesen 6 csiszolt kővesső, őrlőkő töredékei, közepes mennyiségű kerámia, és egy pattintott kőeszköz került elő.

Munkatársak: Hatos János, Koncz Dániel, Tarjányi László technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

89. Csorna, Ló-rét (KÖH 67327)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, U, R, B, A, Á, I

A lelőhely Csornától mintegy 3 km-re található ÉK-re, Győr irányába. A lelőhely egyes részei az M85 gyorsforgalmi út építése kapcsán kerültek feltárássra 2011 és 2014 között.

A felső szinten 2011-ben, a megelőző feltárástól 13 938 m² területen 832 objektumot bontottunk ki. Továbbá a feltárt alsó őskori szint mérete: 11 069 m², ahol további 268 objektum került elő.

A felső szinten 2012-ben további 28 015 m² területen még 809 objektum került elő. A 2013. évben a felső szinten újabb 9180 m² terület került feltárássra, ahol még 100 objektumot bontottunk ki.

A megelőző feltárást követően, az M85 gyorsforgalmi út építése közben végzett régészeti megfigyelés során további 32 telepjelenséget találtunk 2013–2014 között.

*A 2011. évi feltárás**A felső szint feltárása:*

A próbafeltárás során kiderült, hogy többrétegű telepjelenséggel számolhatunk itt. Csorna környékén, több helyen is korábban már megfigyelték, hogy a 2–3. század körül tartósan vizesebb, nedvesebb időszakokkal kell számolnunk, mely során egy sárga agyagos öntésréteg fedte le a mélyebben fekvő területeket és az akkori humuszréteget, majd e fölé a sárga agyag fölé egy újabb fekete agyagos humuszos réteg került. Ez a jelenkori felszínen megfigyelhető művelés alatt álló szint. A területen a felső jelenkori humuszréteget távolítottuk el egyelőre, a sárga öntésréteg szintjéig, ezután a sárga öntésrétegben jelentkező régészeti objektumokkal kezdtük el a munkát. A felső szint feltárása, dokumentálása és bemérése után a felület újra humuszolásával tudjuk csak az alsó őskori szinten lévő jelenségeket feltárni.

A felső szinten előkerült objektumok bontását 2011. április 18-án kezdtük el és július 12-én fejeztük be. Összesen 832 objektumot tártunk fel, melyek java része a kora Árpád-korra datálható, ill. a terület DNy-i felében, az egykori dombháton néhány őskori (késő rézkor, kora bronzkor) telepjelenséget is találtunk.

Az objektumok bontása kihívás elé állított minket. Egyrészt az itt lévő agyagos föld könnyen kiszárad, szakad és „betonkeménységűvé” válik s ez által bontásuk is nehezebb, másrészt az általában sötétbarna, szürkésbarna, agyagos betöltésű objektumok oldalának és aljának megtalálása a felül sárga, agyagos, lefelé sötétbarnás-fekete, rozsdabarna foltokkal kevert, erősen vaskiválásos öntésrétegben nem bizonyult könnyű feladatnak.

Fontosabb objektumok: a kora bronzkorból két alaparkos ház (196. és 198.), az Árpád-korból két fából készült kút (34/11., 255.), több ház (197., 300., 367., 380., 510., 679.), valamint ebben az évben az egyetlen szabadtéri kemence (614.) és a munkagödre (615.).

Jelentősebb kora bronzkori leletanyag: egész edény a 279. gödörből és mészbetétes kerámia a 262. gödörből. Jelentősebb Árpád-kori leletanyag: bronz karperec a 494. árokból; vassalak az 510. házból, valamint a 469. és az 513. gödörből; vas nyílhegy a 441. gödörből; vaskés a 272., a 333. és a 427. gödörből. Orsógomb az 541. gödörből; egész edény az 500. gödörből és a 489. kútból. Egész örlőkö a 431. gödörből; háromszög alakúra faragott kő a 407. és a 418. gödörből. Valamint ezeken kívül említést érdemel a kora Árpád-kori kerámiaanyag, mely bár nem nagyszámú, de annál változatosabb összetételű, melyek között szép számmal akad bográcsperem-töredék (pl.: 172., 186., 317., 407., 434/10., 427., 469., 470., 474., 545. obj.) és sütőharang-töredék (pl.: 167., 390., 409., 478., 489. obj.). A 795. kútból, annak alsó részéből bordázott nyakú palack került elő.

Az alsó, őskori szintek feltárása:

A lelőhely második szintjére történő humuszolását 2011. szeptember 14-én kezdtük el. A humuszolás során általában a terület második rétegének elérése volt a célunk, viszont a terület ÉK-i végében a második szinten a sárga sáv csak helyenként volt meg és ott is igen vékony (objektumot nem találtunk benne), ill. a fekete öntésréteg pedig megvastagodott, itt tehát eltávolítottuk a földet egészen a harmadik szintig, ahol már elértük az eredeti altalajt, ami sárgásszürke, homokos. Ezen kívül a terület K-i, depóterület előtt húzóódó, egykori patakmeder mellett lévő erősen vaskiválásos, mocsaras szakaszán szondajellegű kutatóárkot alakítottunk ki, itt szintén megtaláltuk a harmadik szintet, melyben előkerült egy neolitikus gödör (1098.).

2011. szeptember 29. és november 11. között 267, leletanyagban szegényes objektumot tártunk fel, melyek mind telepjelenségek (cölöplyuk, gödör) és a leletek alapján főként az őskorra (késő neolitikus, rézkor) datálhatók, ill. vannak köztük feltételezhetően őskori, bár leletnélküli jelenségek is.

A lelőhelynek az M85 gyorsforgalmi út nyomvonalába eső, az ezt megelőző terepbejárások, ill. hatástanulmány alapján megjelölt részeit feltártuk. Ez alapján egyértelművé vált, hogy a kiterjedése jóval nagyobb, mint azt korábban feltételezték. Tehát szükséges a lelőhely további, nyomvonalba eső részeinek feltárása.

A 2012. évben folytatott feltárás

A 2012. augusztus végén született kormánydöntésben engedélyezték az M85 gyorsforgalmi út nyomvonalába eső lelőhelyek bővítési munkáinak feltárását. Ennek értelmében 2012 szeptemberében folytattuk a lelőhely további, a nyomvonalba eső szakaszainak régészeti munkáit. Szeptember 17-én az objektumok bontását is elkezdtük, melyet december 6-án fejeztünk be, pontosabban a zord időjárási viszonyok miatt felfüggesztettük. Összesen 809 objektumot tártunk fel. Ezek nagyrészt egykori települések meglétére utaló jelenségek (főként árok, de vannak szép számmal kutak, gödrök, házak és néhány cölöplyuk is), melyek elsősorban a kora Árpád-korra (10–12. század) datálhatók, ill. kevés avarkorra keltezhető árok is előkerült. A telepjelenségek közül az árok vannak többségben, valószínűsíthető, hogy ezek egy része valamiféle területhatároló szerepet tölthetett be, ill. egy részük karámként funkcionálhatott.

Jelentősebb Árpád-kori telepobjektumok: két fából készült kút (1774. és 1845.), 1809. köves tűzhely (a 1808. ház része, annak É-i sarkánál található, házak (1805., 1808., 1820., 1821., 1834., 1836., 1886.).

A telepjelenségekből származó jelentősebb leletek: továbbra is sok Árpád-kori bogrács-töredék került elő (már a 2011. évi feltárás során is számos és sokféle típusú bogrács-töredéket találtunk). Az egyéb Árpád-kori kerámiaanyag (főként különféle vonaldíszekkel ellátott fazekak töredékei) hasonló a 2011. évi feltárás során előkerült anyaghoz, de annál nagyobb számban jelentkezett. Továbbá az 1207. gödörborkorban találtunk egy ún. bécsi grafitos hombártöredéket (peremtöredék) és egy orsó-gombot is. Az 1567. gödörben egy ép palack és az 1622. kútban egy ép palack és egy szinte ép fazék volt.

A telepjelenségeken kívül a terület Ny-i részének középső felében, egykori dombháton 45 közepes avar kori sírt (7. sz. közepe–8. sz. eleje) találtunk. Egyes sírok foltjai igen halványak, alig térnek el az altalaj színétől, a terület többszöri átnyeseése után találtuk meg ezeket. A sírok között van gyermek és felnőtt is, általában háton, nyújtott helyzetben temették el őket, kivételt jelent a 1498. sír, melyben háton fekvő, de felhúzott lábakkal elhelyezett felnőtt csontvázát találtuk meg. Szinte mindegyik mellett (általában a lábfej tájékán) megtalálható egy kis edény, kivételt képez pl. a 1246., 1255. és a 1499. sír, melyekben a fejnél találtunk egy-egy edényt. A női sírokban előfordul fülbevaló (1389., 1391.), hajkarika (1333., 1374.) és gyöngyök: apró kása-gyöngyök (1221., 1333., 1341., 1399.), szemesgyöngy (1221.) és dinnyemag alakú gyöngy (1221., 1391., 1499.). Valamint a 1389. sírban a bal felkarcsont mellett, a bordák tájékán egy öntött, áttört bronz veret került elő. A férfi sírokban előfordul: vaskés, vascsat. A sírok tájolása É–D, ÉNy–DK és ÉK–DNy.

A feltárássra kijelölt terület középső, ill. Ny-i részét szinte teljesen feltártuk. A lelőhelynek a 85-ös sz. főút és a depóterület közötti szakasza, ill. a csatornától K-re eső felülete a következő évben kerül feltárássra.

A 2013. évben folytatott feltárás

A lelőhely nyomvonalba eső bővítményeinek humuszolását folytattuk 2013. május 6. és 13. között. A tavalyi év végén már elkezdtük e területeken a felső termőréteg eltávolítását, majd a hosszan tartó zord időjárási viszonyok (nagy mennyiségű hó és fagyott talaj, majd sok eső és felázott, csúszós talaj) miatt csak ebben a hónapban tudtuk ismét folytatni. A humuszvas-tagság változó: a K-i „nyúlványokban” kb. 50–70 cm, a DNY-i részen kb. 20–30 cm. Az objektumok továbbra is erősen agyagos közegbe lettek beleásva, mely könnyen betonkeménységűre szárad, valamint ha megázik, csúszóssá válik.

Elvégeztük az objektumok bontását, dokumentálását május 14. és július 9. között. Összesen 100 jelenséget tártunk fel, melyek mind egykori település meglétére utalnak (árok, gödör, kút, cölöplyuk), és főként az Árpád-korra datálhatók, ill. egy részük bár lelet nélküli, de feltételezhetően az Árpád-korra tehető.

Fontosabb objektumok: 1870. fabeléses kút, 1986. többoszlatú, kétfelé ágazó, széles árokrendszer.

A telepjelenségek betöltéséből származó *jelentősebb leletek:* továbbra is jellemző a bográcsöredékek (peremtöredékek) és különféle vonaldíszekkel ellátott fazéktöredékek megléte (elég csekély számban). A kerámiaanyag hasonló a 2011. és 2012. évi feltárás során előkerült anyaghoz.

A 2013. és a 2014. évben végzett régészeti megfigyelés

Humuszolási földmunkát végeztek az M85 gyorsforgalmi út Enese–Csorna szakaszán, a végcsomópont (20+800 km szelvény) területén, a nyilvántartott Csorna, Ló-rét lelőhely közelében, október 22-én. A humuszolási munkák a tervezett lehajtók és körpályák területét érintették, melyek nagy többsége a korábbi években zajlott megelőző feltárás során kutatva lett. A régészeti megfigyelés közben összesen 23 objektum került elő elszórtan a területről. A legtöbb jelenség sekély, nehezen megfogható árok, melyek az Árpád-kori telephez tartozhattak, de az objektumok nagy többsége nem datálható.

A csomópont Ny-i szélénél, a meglévő 85-ös sz. főút közvetlen közelében, attól É-ra egy kis lehajtó területén zajlott a humuszolási földmunka, 2014. május 27-én. A régészeti megfigyelés során összesen 9 régészeti objektum folyt a rajzolódott ki, melyek feltárást május 29-én elvégeztük. A kisebb cölöplyukakból és gödrökből kevés Árpád-kori leletanyag jött elő. A lelőhely kiterjedése nem változott, a földmunka a nyilvántartott lelőhely határain belül zajlott.

A kivitelezés közben végzett régészeti megfigyelés során 4738 m² területet tártunk fel, összesen 32 objektumot dokumentáltunk.

Régész munkatársak: dr. Tomka Péter, Hargitai András és a régészeti megfigyelést végző Czigány Dávid. Technikusok: Dinnyés Dóra, Fehér Alíz, Gera Ágnes, Péter Dávid, Semperger Zoltán, Szalai Gábor, Szöllösi Géza.

NAGY ANDREA – PESTI KRISZTINA

90. Csorna, Külső-mezők és Bogyoszló, Külső-mezők (KÖH 1795 /86787/)

(Győr-Moson-Sopron megye) **Ő, Ró, Kk, Ú**

Az M85 gyorsforgalmi út Csorna elkerülő építésének II. üteméhez kapcsolódó előzetes régészeti dokumentáció II. fázisának keretében egy, a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága (jelenleg Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum) által 2012-ben terepbejárás során, Bogyoszló és Csorna közigazgatási határa között azonosított lelőhely próbafeltárást végeztük el a Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, II. sz. Regionális Irodájának munkatársaival, 2014. június 18. és július 17. között. A kutatott nyomvonalszakaszon 16 kutatóárokban 2700 m² feltárást végeztük el.

A 2012-es terepbejárás során körülhatárolt, közel K–Ny-i irányú lelőhely É-i, már Csorna határába eső részén őrkori telepjelenségeket találtunk.

A lelőhely DK-i részén, a próbafeltárás során talált – főként római kori telepnyomok (gödörök, kutak) – a korábban Szilsárkány, Külső-mezők (KÖH 1795) néven nyilvántartott, nagyjából É–D-i irányú lelőhely kiterjedésével esnek egybe. Ezen a lelőhelyrészen 31 telepjelenség keltezhető a római korra, néhány cölöphely és egy omladékréteg épületekre is utaltak. Néhány egykori tárológödörből gazdag leletanyag (*terra sigillata*, bronztükrötöredék, üveg) származott. Ezeken kívül egy késő középkori kerámiával keltezett állatvázat, és 5 újkori jelenséget tártunk fel a próbafeltárás során.

A lelőhely megelőző feltárást (teljes felületű feltárás) a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum (Győr) végzi az M85 Csorna elkerülő II. ütemének kivitelezéséhez.

A próbafeltárás dokumentációja és leletanyaga elsődleges feldolgozásra 2015. január 1-től a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

A próbafeltárás munkatársai: Binder Hajnalka, Lakatosné S. Erika, Ritly Jenő, Skriba Pál, Tóth Zoltán és Vágusz Anina technikusok.

MELIS ESZTER

91. Csókakő, Vár (KÖH 21791)

(Fejér megye) **Kk, Tö, Kú**

2014. július 2. és augusztus 8. között – az MNV Zrt. anyagi támogatásával, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum megelőző régészeti feltárással keretében – több év kihagyás után folytatódott az alsóvár régészeti feltárása. A 2008. évi¹⁷ ásátási felülettől (2. árok) K-re, annak szerves folytatásaként egy újabb 200 m²-es területet (3. árok) kutattunk meg. A 2014. évi felületet Fitz Jenő 1960–62. évi ásátásai, ill. a várbarátok tevékenysége kisebb mértékben már érintették (a lépcsősor egyes részeinél, ill. a dzsámi DNY-i sarkánál). Tekintettel a felületen feltárt kiemelkedő török kori emlékekre, továbbá a jövőbeni műemléki bemutatás egységben való kezelésére, e szakaszon a török kori viszonyok megtartása élvezett prioritást, ami nem tette lehetővé a korábbi (15–16. századi) periódusok teljes feltárást. A szondázó vizsgálatok azonban elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a középkori és török kori jelenségek egymáshoz való viszonyát tisztázni tudjuk a vár egészének összefüggésrendszerében.

17 RKM 2008, 175–177.